

بررسی وضعیت قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد

حمید آراد مهر^۱
یونس پورسعدی^۲

چکیده

فساد مسأله‌ای چندبعدی، پنهان و پیچیده است که قدمتی به درازای چندین قرن دارد و همواره ابعاد مختلفی از زندگی اجتماعی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. به رغم کوشش‌ها و اقدامات تقنینی، ساختاری و فرایندی صورت گرفته در کشورهای جهان به منظور مقابله با فساد، هنوز توفیق چندانی حاصل نشده است. مبارزه با فساد به واسطه ماهیت نهان و ملفوف آن، مستلزم کاربست سازوکارهای چندجانبه و نسبتاً طولانی مدتی است. آنچه بدیهی است لزوم مقابله با فساد و تأثیر منفی این پدیده بر فرایندهای توسعه‌ای است که مورد توجه سازمان‌های بین‌المللی و کشورهاست. تصویب قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد از نظر قانون‌گذاری نقطه عطفی در مقابله با فساد تلقی می‌گردد که به ابعاد مختلف موضوع پیشگیری و مقابله نظام‌مند با فساد پرداخته است. گرچه انتقاداتی به این قانون وجود دارد، اما باید اذعان نمود که ظرفیت‌های مناسبی نیز توسط قانون‌گذار در این قانون تمهید گردیده که بعضاً مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. همچنین در فرایند اجرا و عملیاتی نمودن سازوکارها و نهادهایی که این قانون به آن‌ها اهتمام نموده، موانعی وجود دارد. در این مقاله قصد داریم به برخی از این موانع و وضعیت فعلی این قانون - به عنوان مهم‌ترین قانون در حوزه مقابله با فساد - بپردازیم و در آخرین پیشنهاد عملی و کاربردی در راستای نظارت مؤثر بر اجرای قانون ارائه نماییم.

واژگان کلیدی: فساد، فساد اداری، سلامت نظام اداری، قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با

فساد، چالش‌های فرآیند اجرایی

۱ - معاون دبیرخانه شورای دستگاه‌های نظارتی کشور - arad133@ut.ac.ir

۲ - کارشناسی ارشد حقوق - دانشگاه امام صادق (ع)

مقدمه

فساد مسأله‌ای چندبعدی، پنهان و پیچیده است که قدمتی به درازای چندین قرن دارد و همواره ابعاد مختلفی از زندگی اجتماعی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. این موضوع فلاسفه، اندیشمندان اجتماعی و سیاستمداران بزرگی را در طول تاریخ از زمان ارسطو به خود مشغول نموده و تلاش برای مهار کردن و مبارزه با این برساخت اجتماعی شوم همچنان در جوامع مختلف ادامه دارد (Wallis, 2006: 23).

به رغم کوشش‌ها و اقدامات تقنینی، ساختاری و فرایندی صورت گرفته در کشورهای جهان به منظور مقابله با فساد، تنها کشورهای محدود و نام‌آشنایی همچون دانمارک هستند که در پیمایش‌های بین‌المللی صورت گرفته پیرامون فساد، افراد جامعه این مسأله را به عنوان یک چالش مهم شناسایی نمی‌کنند (Uslaner & Rothstein, 2016: 228). این درحالی است که در غالب کشورهای جهان، نظرسنجی‌ها نشان می‌دهد که اکثریت افراد جامعه، مسأله فساد را چالشی اساسی و مهم ارزیابی می‌کنند و خواستار مقابله جدی با آن هستند.

مبارزه با فساد به واسطه ماهیت نهان و ملفوف آن، مستلزم کاربست سازوکارهای چندجانبه و نسبتاً طولانی مدتی است. تجارب سایر کشورها نشان می‌دهد که به منظور ارتقای سطح سلامت و کارآمدی نظام اداری، معمولاً شاخص‌هایی همچون: میزان پاسخ‌گویی^۱، جامعه مدنی فعال، قاعده حاکمیت قانون^۲، دسترسی آزاد به اطلاعات^۳ و... برای غالب کشورها از اهمیت خاصی برخوردار است.

آنچه بدیهی است لزوم مقابله با فساد و تأثیر منفی این پدیده بر فرایندهای توسعه‌ای است که تاکنون چه در داخل ایران و چه در سایر کشورهای جهان و همچنین سازمان‌های بین‌المللی اقدامات قابل تأمل و ارزنده‌ای صورت پذیرفته است که بی‌تردید بخشی از مسیر مقابله با فساد محسوب می‌شود؛ اما نکته‌ای که در این میان مغفول مانده، ارائه راهکارها و سازوکارهای اجرایی^۴ بومی و متناسب با وضعیت کنونی نظام اداری کشور است که تاکنون به طور دقیق به این امر پرداخته نشده

1 - Accountability

2 - Rule of Law

3 - Free Access to Information

۴ - بخشی از مرقومه رهبر معظم انقلاب (مدظله) برای همایش ملی ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد: توقع من اجرای تصمیمات قاطع، عملی و بدون ملاحظه در مبارزه با فساد است. ۱۳۹۳/۰۹/۱۷

است.

گرچه انتقاداتی به قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد وجود دارد، اما باید اذعان نمود که ظرفیت‌های مناسبی نیز توسط قانون‌گذار در این قانون تمهید گردیده که بعضاً مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. همچنین در فرایند اجرا و عملیاتی نمودن سازوکارها و نهادهایی که قانون سابق الذکر به آن‌ها اهتمام نموده، موانعی وجود دارد که تا پیش از ورود به مرحله اجرا قابل پیش‌بینی نبود. در این مقاله قصد داریم به برخی از این موانع و وضعیت فعلی این قانون - به عنوان مهم‌ترین قانون در حوزه مقابله با فساد - بپردازیم و در آخر پیشنهاد عملی و کاربردی در جهت نظارت مؤثر بر اجرای قانون ارائه نماییم.

۱- مروری بر ادبیات موضوع

فساد یک واژه عربی است که از ریشه فسد به معنی خرابی است و به خروج هرچیز از حالت طبیعی گفته می‌شود (دادخدایی، ۱۳۹۰: ۲۵). در المفردات این‌طور تعریف شده است «الفسادُ خُرُوجُ الشَّيْءِ عَنِ الْإِعْتِدَالِ وَيُضَادُّهُ الصَّلَاحُ» (راغب، ۱۳۶۲: ۳۷۹). در زبان فارسی نیز معانی مختلفی از جمله تباه شدن، ضدصلاح، تباهی، گزند و زیان، ظلم و ستم و شرارت و بدکاری برای این واژه ذکر شده است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۵۱۲۶). کلمه فساد از ریشه Corruption و ریشه لاتینی Rumpere به معنای شکستن یا نقض کردن نشأت گرفته است. فرهنگ حقوقی بلک^۱، فساد را گمراهی، انحراف و آلوده شدن تعریف کرده است.

از نظر اصطلاحی تعاریف گوناگونی از فساد توسط نهادها و سازمان‌ها یا اندیشمندان ارائه شده است. در فرهنگ وبستر^۲ فساد عبارت است از «پاداش نامشروع که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه تخصیص داده می‌شود» (فتح‌آبادی، ۱۳۸۳: ۶۲). طبق تعریف بانک جهانی^۳ و سازمان شفافیت بین‌الملل^۴، «فساد سوءاستفاده از اختیارات دولتی برای کسب منافع شخصی» است اعم از اینکه در

۱ - فساد، خروج یک چیز از حالت و ضد آن صلاح است.

2 - Black's law dictionary

3 - Webster

4 - World bank

5 - Transparency International

بخش دولتی و یا خصوصی باشد (سلمان پور و هادی تبار، ۱۳۹۳: ۲۷۲). مک مولن^۱ معتقد است فساد زمانی رخ می‌دهد که یک مأمور دولت به ازای انجام دادن کاری که از آن نهی شده، رشوه‌ای نقدی و یا جنسی قبول کند (افضلی، ۱۳۹۰: ۲۳۸). کنوانسیون بین‌المللی مریدا^۲ از مهم‌ترین کنوانسیون‌های بین‌المللی در راستای مبارزه با فساد مالی است که تعریفی از فساد ارائه نداده است و صرفاً به ذکر مصادیق آن بسنده کرده است.

فساد در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ این چنین تعریف شده است: «فساد هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و باهدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد نماید نظیر رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفای اسناد و سوابق اداری و مالی».

فساد در مفهومی که گفته شد به سه نوع فساد مالی، سیاسی و اداری تقسیم می‌شود. برای رعایت اختصار، فقط به تعریف فساد اداری می‌پردازیم:

فساد اداری از مهم‌ترین رفتارهای برهم زننده نظم اداری و مدیریتی است که چالش‌هایی مثل بی‌اعتمادی شهروندان نسبت به نظام اداری و ایجاد اختلال در فرآیند امور اداری از بارزترین پیامدهای آن است. فساد اداری حالتی در نظام اداری است که بر اثر تخلفات مستمر و مکرر کارکنان به وجود می‌آید و آن را از کارایی مطلوب می‌اندازد (نوذری و دیگران، ۱۳۹۵: ۷۹). در مجموع می‌توان گفت فساد اداری به مجموعه‌ای از تخلفات اداری و اعمال خلاف قانون و سوءاستفاده از قدرت گفته می‌شود که به صورت مکرر و مستمر در نظام اداری جریان دارد و موجب کندی خدمت‌رسانی

1 - Mc. Mullan

2 - United Nations Convention Against Corruption

یا اخلال در امر اداری یا آسیب به دیگران گردد (گلدوست جویباری و خلیلی پاچی، ۱۳۹۴: ۱۱۶).
 بررسی‌های صورت گرفته در این زمینه حکایت از گستردگی و پیچیدگی عوامل فساد اداری دارد.
 در یک تقسیم‌بندی کلی آن را به علل «فرهنگی و محیطی»، علل «شخصیتی» و علل «اداری و سازمانی» تقسیم می‌کنند (افضلی، ۱۳۹۰: ۲۵۲ و ۲۵۳). یکی از واقعیت‌های نظام اداری کنونی این است که واحدهای اداری معمولاً با تعداد زیادی از قوانین و مقررات غیرواقعی و یا غیرضروری مواجه هستند؛ بنابراین یکی از سازوکارهای پیشنهادی برای مقابله با پدیده شوم فساد اداری، قانون‌گذاری با وصف جامعیت و کارآمدی آن است. در ایران تصویب قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد نقطه عطفی در این مسیر است.

بعد از ذکر کلیات، ادامه بحث را در دو بخش دیگری می‌گیریم:

الف) بررسی وضعیت کنونی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد؛

ب) بررسی عملی وضعیت و فرآیند اجرای قانون ارتقای سلامت نظام اداری و چالش‌های آن؛

۲- بررسی وضعیت کنونی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد

۲-۱- فرآیند پیشنهاد و تصویب قانون:

لایحه اولیه این قانون در جلسه مورخ ۱۳۸۷/۲/۱۷ کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید.

الف) دلایل پیشنهاد لایحه:

از مهم‌ترین دلایل پیشنهاد لایحه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- پیشگیری و مقابله با پدیده فساد در راستای تحقق توسعه پایدار؛

۲- تدوین قانون جامع و مشخص به منظور شناخت فساد و برخورد با متخلفین؛

۳- ایجاد ابزار تشویقی برای مقابله‌کنندگان با مقوله فساد و فرهنگ‌سازی به منظور مقابله با این پدیده؛

۱- مرکز پژوهش‌های مجلس اظهار نظر کارشناسی درباره «لایحه ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد» گزارش دوم، دوره هفتم، سال دوم، تاریخ انتشار: ۸۵/۸/۹

- ۴- ایجاد بستر مناسب به منظور رشد و توسعه اقتصادی، از بین بردن درآمدهای نامشروع در دستگاه‌ها و مؤسسات عمومی و دولتی و کاهش رانت جویی؛
- ۵- لزوم توجه به پیامدهای منفی و ضرورت کنترل، پیشگیری و مقابله با آن.
- (ب) سیرتقنین:

قانون، مجموعه ضوابط عام و مدونی است که برای همگان به طور مساوی ایجاد حق و تکلیف می‌کند. حدود و مرز اعمال تابعان قانون را مشخص می‌کند و به تنظیم روابط افراد، گروه‌ها و جامعه می‌پردازد. براساس اصل حاکمیت قانون اقدامات و تصمیمات خودسرانه ممنوع و مردود است (هاشمی، ۱۳۹۴: ۳۰۱).

در کشور ما در قوانین و مقررات مختلفی به صورت مستقیم و غیرمستقیم به مسأله مبارزه با فساد مالی و اداری اشاره شده است. این امر در برخی اسناد بالادستی از جمله سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و خصوصاً سیاست‌های کلی نظام و نیز قانون اساسی تصریح دارد.

در بند (۵) فرمان هشت ماده‌ای ابلاغی ۱۳۸۰/۲/۱۰ مقام معظم رهبری خطاب به سران قوا اشاره شده: «بخش‌های مختلف نظارتی در سه قوه از قبیل سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات و وزارت اطلاعات باید با همکاری صمیمانه نقاط دچار آسیب در گردش مالی و اقتصادی کشور را به درستی شناسایی کنند و محاکم قضایی و نیز مسئولان آسیب‌زدایی در هر مورد را یاری رسانند» و نیز در اصل ۴۹ قانون اساسی، دولت مکلف شده است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از موقوفات، سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی را گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت‌المال بدهد.

در سطح بین‌المللی نیز کنوانسیون‌های مختلفی برای مبارزه با فساد تشکیل شده است که از مهم‌ترین آن‌ها کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد (مریدا) می‌باشد. با توجه به تلاش‌های بین‌المللی صورت گرفته و به دنبال پیوستن کشور جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مذکور، در حقوق داخلی یکی از اقدامات مؤثر قانون‌گذار در زمینه مبارزه با فساد اداری تصویب «قانون ارتقای سلامت نظام

اداری و مقابله با فساد» بود که حاوی ۳۵ ماده و ۲۸ تبصره (مصوب ۸۷/۲/۲۹ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۹۰/۸/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام) است و با الهام از فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ابلاغی ۱۳۸۰/۲/۱۰ (معروف به منشور مبارزه با مفاسد اقتصادی) تدوین شده است و از نظر قانون‌گذاری نقطه عطفی در مقابله با فساد تلقی می‌گردد که به ابعاد مختلف موضوع پیشگیری و مقابله نظام‌مند با فساد پرداخته است.

با توجه به آزمایشی بودن دوره اجرا و انقضای مهلت قانونی (۳) ساله در ۹۳/۸/۷ مجلس شورای اسلامی قانون تمدید مهلت اجرای آزمایشی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد را به شرح زیر تصویب نمود.

ماده واحده - مهلت اجرای آزمایشی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد «مصوب ۱۳۹۰/۸/۷ از تاریخ انقضای مهلت اجرای آزمایشی قانون مذکور تا سه سال و نیم تمدید می‌شود. قانون فوق مشتمل بر ماده واحده در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ سی‌ام تیرماه یک‌هزار و سیصد و نود و چهار مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۹۴/۸/۲۳ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد.

این قانون در تاریخ ۹۴/۹/۴ از طرف رئیس مجلس شورای اسلامی برای اجرا به رئیس‌جمهور ابلاغ گردید و به این ترتیب مجمع با تمدید مهلت اجرای آزمایشی قانون به مدت ۳/۵ سال از تاریخ انقضا موافقت نمود بنابراین قانون تا اردیبهشت ۹۷ نافذ و مجری می‌باشد.

۲-۲- نوآوری‌ها و ظرفیت‌های پیش‌بینی شده:

۱- یکی از نوآوری‌های این قانون ارائه تعریف جامعی از فساد در ماده (۱) است. در این قانون برای اولین بار یک تعریف قانونی راجع به فساد به قرار زیر ارائه شده است:

فساد در این قانون هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و باهدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرروزیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد نماید نظیر

رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفاء اسناد و سوابق اداری و مالی.

۲- با استناد به ماده (۲) این قانون می‌توان گفت جامع‌ترین قانون در راستای مبارزه با فساد به لحاظ شمول نهادها و اشخاص قانون ارتقای سلامت نظام اداری است.

۳- به منظور ارائه الگویی از یک قانون خوب، رهبر معظم انقلاب در دیدار نمایندگان دور دهم مجلس شورای اسلامی با معظم‌له اشاره فرمودند: «قانون خوب باید برخوردار از صفاتی نظیر همه‌جانبه‌نگری، اتقان، ضدفساد، شفاف و مبتنی بر سیاست‌های بالادستی باشد».

با مذاقه در مواد قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد به نظر می‌رسد این مهم در تدوین این قانون مراعات شده و در ماده (۱۱) قانون، وظیفه بازنگری در قوانین و تدوین قوانین کارآمد به قوه قضائیه واگذار شده است تا ظرف یک سال لایحه‌ای جامع به منظور پیشگیری مؤثر از وقوع جرم ارائه نماید.

۴- در ماده (۱۳)، کلیه مسئولین دستگاه‌های مشمول این قانون و کارکنان آن‌ها چنانچه از وظیفه محوله در این قانون تخلف نمایند مشمول مجازات مقرر در ماده (۶۰۶) قانون مجازات اسلامی کتاب پنجم خواهند بود. در ماده (۱۴) نیز، قانون‌گذار مجازات سنگین ۳ سال محرومیت یا انفصال از خدمت و یا مجازات‌های جزای نقدی به میزان دو تا ده برابر مبلغ معاملات مذکور در قانون برگزاری مناقصات و نیز لغو عضویت در انجمن‌ها و... را برای بازرسان، کارشناسان رسمی، حساب‌برسان و حسابداران و ذی‌حساب‌ها در نظر گرفته است.

۵- مبارزه با فساد به خاطر ویژگی‌هایی همچون پیچیدگی و گستردگی آن نیازمند همکاری‌های داخلی و در مواردی نیازمند همکاری‌های بین‌المللی و خارجی است. قانون ارتقای سلامت در

۱- ماده ۶۰۶: هریک از رؤسا یا مدیران یا مسئولین سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده (۵۹۸) که از وقوع جرم ارتشاء یا اختلاس یا تصرف غیرقانونی یا کلاهبرداری یا جرایم موضوع مواد (۵۹۹) و (۶۰۳) در سازمان یا مؤسسات تحت اداره یا نظارت خود مطلع شده و مراتب را حسب مورد به مراجع صلاحیت‌دار قضایی یا اداری اعلام ننمایند علاوه بر حبس از شش ماه تا دو سال به انفصال موقت از شش ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.

بند (ه) ماده (۹) به انعقاد قراردادهای تبادل اطلاعات مالیاتی، گمرکی و بورس با سازمان‌های متناظر در کشورهای دیگر اشاره می‌نماید و از سوی دیگر در ماده (۳۳) از همکاری معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور با معاونت توسعه و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور و وزارتخانه‌های اطلاعات، دادگستری و امور اقتصادی و دارایی برای تهیه آیین‌نامه‌های اجرایی و در بند (د) ماده (۱۱) از تقویت همکاری‌های بین‌المللی صحبت می‌کند.

۶- یکی از سیاست‌های بازدارنده؛ تقویت مشارکت مردمی در مبارزه با فساد است؛ زیرا مردم بهترین ناظر برای انجام درست امور هستند (نظری‌نژاد و اسفندیاری فر، ۱۳۹۵: ۲۰۳). در ماده (۳۱) و در راستای اجرای برنامه‌های آموزش عمومی و اطلاع‌رسانی این قانون، سازمان صداوسیما، وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی، آموزش و پرورش، علوم و تحقیقات فناوری و سایر نهادهای آموزشی و فرهنگی را موظف به انجام اقدامات لازم نموده است. هم‌چنین در ماده (۱۰)، وزارت کشور را موظف کرده است تا سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO) را در زمینه پیشگیری و مبارزه با فساد تقویت کند.

۷- این قانون با پیش‌بینی اقدامات پیشگیرانه در ماده (۹)، وزارت اقتصاد و دارایی را مکلف به اعمال نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی و انعکاس هرگونه سوء جریان به مراجع ذی‌ربط نموده است و در ماده (۱۳) نیز به عنوان یک تکلیف عمومی کلیه مسئولان دستگاه‌های مشمول قانون مذکور را موظف به گزارش جرایم و تخلفات به مقامات قضایی و اداری رسیدگی‌کننده کرده است و در مواد (۱۴) و (۱۵) نیز وظایف مشابهی را بردوش بازرسان و مدیران گذاشته است و حتی در ماده (۲۶) به تشویق کارکنان و مسئولینی اشاره کرده است که تلاش فوق‌العاده‌ای در دادن گزارش مفاسد اقتصادی به مراجع ذی‌صلاح نموده‌اند. این قانون برای جلوگیری از فساد مالی در ماده (۵) روشی را تحت عنوان محرومیت بیان کرده است و در ماده (۶) هیأتی مرکب از یک نفر قضایی به انتخاب رئیس قوه قضاییه و نماینده‌هایی از برخی دستگاه‌های دیگر مکلف به رسیدگی و تشخیص موارد مطروحه درباره افراد مشمول ماده (۵) قانون و ارائه گزارش لازم برای رسیدگی به قوه قضاییه می‌باشند.

همچنین در ماده (۸) نیز به منظور پیشگیری از شکل‌گیری فساد، تکالیفی را بر عهده معاونت‌های برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور گذاشته است. در ماده (۱۸) نیز هر نوع فعالیت اقتصادی به صورت مستقیم و غیرمستقیم برای کلیه دستگاه‌های مندرج در بندهای «الف»، «ب» و «ج» ماده (۲) این قانون که در وظایف و اختیارات قانونی آن‌ها فعالیت‌های اقتصادی پیش‌بینی نشده است ممنوع دانسته است تا از این رهگذر بر خریدهای دولتی نظارت کرده و وجوه عمومی را مدیریت نماید (نظری نژاد و اسفندیاری فر، ۱۳۹۵: ۲۰۷).

۸- قانون ارتقای سلامت نظام اداری در بند «ب» ماده (۱) با آوردن «مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار مأموریت عمومی» و در بند «د» ماده (۲) با آوردن «کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی موضوع این قانون» اقدام به جلوگیری از فساد در بخش خصوصی نیز کرده است.

۹- از مهم‌ترین راهکارهای کشف جرایم اقتصادی گزارش‌های مردمی و مخبرین است. قانون ارتقای سلامت اداری با پیش‌بینی ماده (۱۷) در اقدامی به حمایت از گزارش‌دهندگان و مخبرین پرداخته است و دولت را مکلف به حمایت قانونی و تأمین امنیت و جبران خسارات اشخاص مذکور نموده است.

۱۰- این قانون تدابیری برای پاسخ‌گویی مسئولین و گزارش‌عملکردشان به مردم پیش‌بینی نموده است و براساس ماده (۲۵) که در مورد سیستم سامانه پاسخ‌گویی به شکایات و رسیدگی در مهلت معین است، در این راستا گام برداشته است و همین‌طور طبق ماده (۳)، کلیه قوانین و مقررات و متن قراردادهای مربوط به معاملات متوسط و بالاتر موضوع برگزاری مناقصات، باید به اطلاع مردم برسد (نظری نژاد و اسفندیاری فر، ۱۳۹۵: ۲۱۱).

۳-۲- اهداف این قانون:

- ارتقای شفافیت در تصمیم‌های مرتبط با حقوق شهروندی؛
- ارتقای سلامت نظام اداری حتی در بخش خصوصی؛
- ارتقای پاسخ‌گویی نظام اداری به مردم، نهادهای مدنی و دستگاه‌های نظارتی؛
- بهبود و افزایش اعتماد عمومی به دستگاه‌های اجرایی؛
- کمک به اصلاح نظام اداری و ارتقای کارایی دستگاه‌های اجرایی؛
- تقویت مشارکت جامعه مدنی؛
- احقاق حقوق ارباب رجوع و رسیدگی مکانیزه و سریع به شکایات مردم؛
- برخورد با جرایم از طریق اعلام تمام مسئولان دستگاه‌ها به مراجع ذی صلاح نظارتی و قضایی؛
- مطالبه شفافیت و پاسخ‌گویی از دستگاه‌ها؛
- حمایت از شهود و مخبرین.

۴-۲- تکالیف عمومی و اختصاصی دستگاه‌های مشمول قانون:

طبق ماده (۲)، دستگاه‌های موضوع این قانون شامل افراد مذکور در مواد (۱) الی (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری، واحدهای زیر نظر مقام معظم رهبری، شوراهای اسلامی شهر و روستا، مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار مأموریت عمومی و نیز کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی موضوع این قانون می‌باشند. این تکالیف در جدول شماره (۱) آمده است:

جدول شماره (۱): تکالیف عمومی و اختصاصی دستگاه‌های مشمول قانون

شماره ماده	عنوان وظیفه	مجری
ماده ۳	نمایش کلیه قوانین و مقررات از طریق دیدارگاه‌های الکترونیک	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۴	پیشگیری از شکل‌گیری فساد در دستگاه‌های اجرایی	وزارت اطلاعات
ماده ۵	محرومیت‌های موضوع این قانون و اشخاص مشمول محرومیت	اشخاص حقیقی و حقوقی موضوع این قانون
ماده ۶	اعلام وقوع تخلف‌های موضوع (بند ب) ماده (۵) به هیأت موضوع ماده (۶)	دستگاه‌های نظارتی، بازرسان قانونی و وزارت امور اقتصادی و دارایی
ماده ۷	تدوین منشور اخلاق حرفه‌ای کارکنان نظام	دولت با همکاری سایر قوا
ماده ۸	تدوین سیاست‌های مرتبط با شفاف‌سازی اطلاعات و استقرار و تقویت نظام‌های اطلاعاتی و استانداردسازی امور (پیشگیری از شکل‌گیری فساد در دستگاه‌های اجرایی)	معاونت‌های برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور
ماده ۹	اعمال نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی	وزارت امور اقتصادی و دارایی
ماده ۱۰	توسعه و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد به منظور پیشگیری و مبارزه با فساد	وزارت کشور

شماره ماده	عنوان وظیفه	مجری
ماده ۱۱	تدوین لایحه‌ای جامع با هدف پیشگیری از وقوع جرم از طریق تناسب مجازات‌ها با جرایم، تدوین لایحه جامعی برای رسیدگی به جرایم مربوط به مفاسد اقتصادی و مالی مدیران و کارکنان دستگاه‌های دولتی و عمومی، راه‌اندازی پایگاه اطلاعات مدیریت پرونده‌های مطروحه در دستگاه قضایی، تهیه لوایح معاضدت قضایی با اولویت کشورهای مهم طرف قرارداد تجاری با کشورمان	قوه قضائیه و وزارت دادگستری
ماده ۱۲	تکمیل و اجرای طرح حدنگاری (کاداستر)	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
ماده ۱۳	اعلام مصادیق فساد به مراجع قضایی	کلیه مسئولان دستگاه‌های مشمول قانون
ماده ۱۴	اعلام مصادیق فساد به مراجع نظارتی یا قضایی ذی صلاح	بازرسان، کارشناسان رسمی، حساب‌برسان و حسابداران، ذی حساب‌ها، ناظرین و سایر اشخاص که مسئول ثبت یا رسیدگی به اسناد می‌باشند
ماده ۱۵	نظارت بر واحدهای تحت سرپرستی، پیشگیری و مقابله با فساد اداری، شناسایی موارد آن و اعلام به مراجع ذی صلاح	مقامات، مدیران و سرپرستان مستقیم هر واحد در سازمان‌های دولتی بند (الف) ماده (۲) قانون (پیگیری حصول نتیجه توسط واحدهای حقوقی، بازرسی و حراست)
ماده ۱۶	نظارت بر عملکرد مسئول ثبت اطلاعات در پایگاه‌های اطلاعات طبق قوانین و مقررات	دستگاه‌های مشمول قانون

شماره ماده	عنوان وظیفه	مجری
ماده ۱۷	اقدامات حمایتی دولت به منظور تأمین امنیت و جبران خسارت اشخاصی که تحت عنوان مخبر یا گزارش دهنده در معرض تهدید قرار می‌گیرند.	دولت، وزارتخانه‌های اطلاعات و دادگستری
ماده ۱۸	ممنوعیت فعالیت‌های اقتصادی به صورت مستقیم و غیرمستقیم برای کلیه دستگاه‌هایی که در وظایف آن‌ها فعالیت‌های اقتصادی پیش‌بینی نشده است.	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۱۹	در دسترس عموم قرار دادن نسخه‌ای از پژوهش‌ها و تحقیقات غیر محرمانه که از محل بودجه عمومی تأمین اعتبار شده است.	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۲۰	مکانیزه نمودن فرآیند امور مالی و مکاتبات اداری	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۲۱	استفاده از نرم‌افزارهای مالی و اداری که در شورای عالی انفورماتیک به ثبت رسیده است.	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۲۲	اطمینان از اصالت نرم‌افزارهای مورد تأیید شورای انفورماتیک	اشخاص مذکور بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون و بخش خصوصی
ماده ۲۳	لغو رتبه‌بندی شرکت به مدت سه سال و لغو حق ثبت حقوق مادی و معنوی نرم‌افزار به مدت پنج سال به خاطر هرگونه تغییر در نرم‌افزار توسط شرکت‌های تولیدکننده که برخلاف استانداردهای مصوب عمل نمایند.	شورای عالی انفورماتیک

شماره ماده	عنوان وظیفه	مجری
ماده ۲۴	الزام کارکنان دستگاه‌های اجرایی به ارائه گزارش به مقامات مسئول در صورت مشاهده مصادیق جرم و اعلام به مراجع قضایی به منظور برخورد قانون با متخلفین	دستگاه‌های مشمول قانون
ماده ۲۵	مکانیزه نمودن و بازنگری و مهندسی مجدد سامانه پاسخ‌گویی به شکایت	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۲۶	تشویق مدیران، سرپرستان، کارکنان و یا اشخاصی که موفق به شناسایی و کشف مصادیق فساد شوند.	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۲۷	استمرار فعالیت‌های ستاد مبارزه با مفاسد مالی	ستاد مبارزه با مفاسد مالی
ماده ۲۸	تهیه شاخص‌های اندازه‌گیری میزان سلامت اداری و سنجش آنها، تهیه گزارش درباره عملکرد و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و مقابله با فساد و ارائه پیشنهاد به دستگاه‌های مشمول	شورای دستگاه‌های نظارتی کشور
ماده ۲۹	پیش‌بینی اعتبارات مورد نیاز برای اجرای مقررات این قانون در بودجه سالانه کل کشور	دولت
ماده ۳۰	رسیدگی خارج از نوبت به دعاوی مبارزه با فساد مالی در مراجع مربوط	مراجع قضایی و اداری
ماده ۳۱	تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش عمومی و فرهنگی و اطلاع‌رسانی قانون	کلیه نهادهای آموزشی، فرهنگی و تبلیغی
ماده ۳۲	مسئولیت اجرای قانون و مصوبات ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی توسط بالاترین مقام دستگاه	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون

شماره ماده	عنوان وظیفه	مجری
ماده ۳۳	تدوین آیین نامه اجرایی قانون ارتقای سلامت نظام اداری	معاونت های برنامه ریزی و نظارت راهبردی، توسعه سلامت مدیریت و سرمایه انسانی، وزارتخانه های اطلاعات، دادگستری، امور اقتصادی و دارایی
ماده ۳۴	ممنوعیت افشای اطلاعات پایگاه های اطلاعاتی دستگاه های مذکور برخلاف قوانین و مقررات و برخورد قانونی با متخلفین	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون
ماده ۳۵	ممنوعیت دسترسی غیرمجاز به پایگاه های اطلاعاتی دستگاه های اجرایی و برخورد قانونی با متخلفین	مشمولین بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده ۲ قانون

۳- بررسی عملی وضعیت و فرآیند اجرای قانون ارتقای سلامت نظام اداری و چالش های آن

در فرایند اجرا و عملیاتی نمودن سازوکارها و نهادهایی که این قانون به آن ها اهتمام نموده، موانعی وجود دارد که تا پیش از ورود به مرحله اجرا قابل پیش بینی نبود. با توجه به گذشت زمان و در بررسی عملی وضعیت قانون مزبور برخی موانع به شرح زیر می باشد:

۱- با گذشت بیش از ۵ سال از ابلاغ قانون و به رغم ضرورت تهیه آیین نامه های مختلف به استناد مواد آن؛ از یازده مورد آیین نامه پیش بینی شده تنها پنج مورد از آن ها به شرح: بند (ب) ماده (۳) درخصوص پایگاه اطلاعات قراردادهای کشور، تبصره (۴) ماده (۶) درخصوص هیأت تشخیص مندرج در متن ماده مزبور، بند (د) ماده (۹) درخصوص بازارچه های مرزی، مناطق آزاد و ویژه تجاری و اقتصادی، تبصره (۲) بند (ب) ماده (۱۲) درخصوص ایجاد پایگاه اطلاعات اشخاص حقوقی و ماده (۲۶) درخصوص تشویق های موضوع این ماده؛ تهیه و تدوین گردیده اند. در برخی موارد نیز آیین نامه تصویب و ابلاغ شده اما عملاً اجرایی نشده و نهایتاً اهداف قانون گذار تحقق نیافته است.

مهم‌تر آنکه به‌رغم تصریح در ماده (۳۳) قانون مبنی بر تهیه آیین‌نامه اجرایی قانون توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور با همکاری وزارتخانه‌های اطلاعات، دادگستری و امور اقتصادی و دارایی؛ در عمل این آیین‌نامه نیز مغفول مانده و تهیه نگردیده است. در این میان برخی معتقدند آیین‌نامه پیشگیری و مقابله نظام‌مند و پایدار با مفاصد اقتصادی در قوه مجریه مصوب جلسه مورخ ۹۲/۱۲/۲۱ هیأت وزیران؛ همان آیین‌نامه اجرایی این قانون است اما نظر به صراحت ماده ۳۳ و تکلیف به تهیه آیین‌نامه اجرایی قانون در غیر مواردی که تعیین تکلیف شده؛ این گزینه کلاً مردود است.

۲- با عنایت به بند (۷) فرمان هشت ماده‌ای مصوب ۸۰/۲/۱۰ مقام معظم رهبری که تصریح دارد: «هیچ‌کس و هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثناء شود، هیچ فرد یا نهادی نمی‌تواند با عذر انتساب به این‌جانب یا دیگر مسئولان کشور خود را از حساب‌کشی معاف بشمارد و با فساد در هر جا و هر مسند باید برخورد یکسان صورت گیرد»، با این حال مشاهده می‌شود ذیل بند «ب» ماده (۲) این قانون برخلاف فرمان هشت ماده‌ای، شمول این قانون در برخی موارد منوط به موافقت است (ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۱۹).

۳- دستگاه‌های موضوع ماده (۲) این قانون، شامل دستگاه‌های اجرایی مواد (۱) الی (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری، شوراها، اسلامی، مؤسسات خصوصی حرفه‌ای که عهده‌دار مأموریت عمومی هستند و کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی می‌باشند که جامعیت آن و سازوکارهای اجرایی و نظارتی کشور در برابر هر یک موجب گردیده اجرای آن به راحتی محقق نگردد. به‌طور مثال کتمان درآمد در اظهارنامه‌های مالیاتی به‌طور مکرر واقع می‌شود ولی اثبات متقلبانه بودن آن بحثی حقوقی و عمدتاً ناممکن است (خوئینی و رحیمی، ۱۳۹۵: ۱۳).

۴- نکته دیگر اینکه یک طیف از مشمولین قانون برابر بند «د» ماده (۲) «کلیه اشخاص حقیقی و

۱- این آیین‌نامه مشتمل بر (۹) ماده و (۳) تبصره در جلسه مورخ ۹۲/۱۲/۲۱ هیأت وزیران تصویب و در تاریخ ۹۲/۱۲/۲۸ ابلاغ گردیده است. برابر (ماده ۹) آیین‌نامه؛ دبیرخانه ستاد هماهنگی مبارزه با مفاصد اقتصادی مسئول نظارت بر حسن اجرای آیین‌نامه می‌باشد که بعداً به موجب بخشنامه مورخ ۹۵/۵/۱۶ معاون اول محترم رئیس‌جمهور؛ نظارت بر اجرای آیین‌نامه پیش‌گفته به عهده وزارت اطلاعات و دبیرخانه ستاد مبارزه با مفاصد اقتصادی قرار گرفته است.

حقوقی غیردولتی موضوع این قانون» می‌باشند که به نظر می‌رسد جامعیت اشخاص مشمول این بند با ساختارها و سازوکار اجرایی و نظارتی کشور تناسب نداشته و همین امر باعث عدم تحقق اهداف قانون‌گذار در این بخش خواهد گردید.

۵- حسب بررسی‌های به عمل آمده مشخص گردید تدابیر و سازوکارهای مناسبی برای استفاده از ظرفیت بخش‌های نظارتی و سایر بخش‌های مربوط اتخاذ نشده است که دلایل آن عبارت‌اند از: ۱- عدم تخصیص اعتبار مورد نیاز برای اجرای مقررات این قانون ۲- عدم اجرای دقیق ماده (۳۱) قانون مبنی بر اطلاع‌رسانی این قانون از طریق سازمان‌ها و وزارتخانه‌های مشخص شده (خوئینی و رحیمی، ۱۳۹۵: ۱۴).

۶- عدم ایجاد پایگاه‌های اطلاعات و سامانه‌های پیش‌بینی شده در قانون و امتناع برخی دستگاه‌های اجرایی از اطلاع‌رسانی امور و انتشار آن در پایگاه‌ها با محرمانه تلقی کردن فعالیت‌ها و اطلاعات موجبات عدم شفافیت و نهایتاً عدم تحقق اهداف مقنن را سبب شده است (خوئینی و رحیمی، ۱۳۹۵: ۱۵).

۷- موضوع دیگر در خصوص این قانون؛ مصوبه هیأت وزیران در سال ۱۳۹۳ می‌باشد که به موجب آن وزارت دادگستری به عنوان مرجع ملی کنوانسیون مبارزه با فساد با همکاری ستاد مبارزه با مفاسد اداری^۱ و شورای دستگاه‌های نظارتی (موضوع ماده ۲۲۱ قانون برنامه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران)^۲ و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط نسبت به بازنگری قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد - مصوب ۱۳۹۰- اقدام نموده و اصلاحات لازم را برای دایمی کردن قانون مذکور به هیأت وزیران ارائه نماید.

۱- عین عبارت مندرج در متن مصوبه

۲- ماده ۲۲۱. به منظور ایجاد هماهنگی برای کارآمد نمودن نظام نظارت و ارتقای بهره‌وری و برای تقویت مدیریت کشور، شورای دستگاه‌های نظارتی متشکل از دو نفر از مسئولین نظارتی هر قوه با انتخاب رئیس قوه با حفظ استقلال هریک از آن‌ها در حدود مقرر در قانون اساسی تشکیل می‌شود. دستورالعمل اجرایی این ماده و نحوه تشکیل جلسات شورا، نحوه تصمیم‌گیری و نحوه پیگیری تصمیمات، ظرف شش ماه سال اول برنامه به پیشنهاد اعضای شورا و با توافق سران قوا تعیین می‌گردد.

نتیجه‌گیری

تصویب قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد از نظر قانون‌گذاری نقطه عطفی در مقابله با فساد تلقی می‌گردد که به ابعاد مختلف موضوع پیشگیری و مقابله نظام‌مند با فساد پرداخته است. گرچه انتقاداتی به این قانون وجود دارد، اما باید اذعان نمود که ظرفیت‌های مناسبی نیز توسط قانون‌گذار در این قانون تمهید گردیده که بعضاً مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. تمهیداتی مثل شفافیت در تصمیم‌های مرتبط با حقوق شهروندی، پاسخ‌گویی نظام اداری به مردم، نهادهای مدنی و دستگاه‌های نظارتی، کمک به اصلاح نظام اداری و ارتقای کارایی دستگاه‌های اجرایی، تقویت مشارکت جامعه مدنی، احقاق حقوق ارباب‌رجوع و رسیدگی مکانیزه و سریع به شکایات مردم، برخورد با جرایم از طریق اعلام تمام مسئولان دستگاه‌ها به مراجع ذی‌صلاح نظارتی و قضایی، مطالبه شفافیت و پاسخ‌گویی از دستگاه‌ها، حمایت از شهود و مخبرین و... از جمله ظرفیت‌های نهفته در قانون است که باید مورد توجه جدی قرار گیرد.

با استناد به ماده (۲) این قانون می‌توان ادعا کرد در حوزه قانون‌گذاری، این قانون جامع‌ترین به لحاظ شمول نهادها و اشخاص و نیز مستند به برخی مواد دیگر، مترقی‌ترین قانون در حوزه مقابله با فساد است که اجرای دقیق آن می‌تواند منشاء آثار و برکات بسیاری برای نظام اداری کشور باشد. اما با گذشت بیش از ۵ سال از ابلاغ قانون و به‌رغم ضرورت تهیه آیین‌نامه‌های مختلف به استناد مواد آن، از یازده مورد آیین‌نامه پیش‌بینی شده تنها پنج مورد از آن‌ها تهیه و تدوین گردیده‌اند. در برخی موارد نیز به‌رغم تصویب و ابلاغ، مفاد آیین‌نامه عملاً اجرایی نشده و نهایتاً اهداف قانون‌گذار تحقق نیافته است.

پیشنهادها

۱- به منظور اجرای قوانین علاوه بر توسعه نظارت همگانی از طریق وضع قوانین مربوط؛ آگاه‌سازی و توانمندسازی مردم به‌عنوان ذی‌نفعان در راستای مطالبه اجرای قوانین با ارائه سازوکار مناسب قانونی، تقویت نقش و جایگاه رسانه‌ها و مطبوعات در نظارت بر اجرای قانون، الزام دستگاه‌ها به رعایت قوانین مربوط به حقوق شهروندی ضروری است. اولین و مهم‌ترین مرحله مبارزه با

فساد، کشف آن است. در کشور ما این مهم از طریق سازمان‌های نظارتی پیگیری می‌شود. عدم ریشه‌کن شدن فساد در کشور ما و تجربیات سایر کشورها حکایت از ضرورت دخیل کردن مردم در فرایند نظارت است. این سازوکار در کشور ما به «نظارت همگانی» معروف است.^۱ بنابراین باید بیش از پیش به نظارت مردمی اهتمام ورزید و در راین راستا به تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد با قابلیت طرح دعوا در محاکم پرداخت؛ چراکه اگر اختیارات بیشتری داشتند، می‌توانستند نقش یک ناظر را نسبت به عملکردهای بخش‌های دولتی و خصوصی بازی کنند که بی‌شک این امر باعث کاهش فساد می‌شد.

۲- مطابق با اصل یک‌صد و هفتاد و چهار قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ وظیفه نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری بر عهده سازمان بازرسی کل کشور است. بر این اساس، در راستای تسهیل و اجرای حسن وظایف برای نیل به اهداف فوق و با تصریح در بند «ب» ماده (۱۱) قانون تشکیل سازمان با آخرین اصلاحات و الحاقات (مصوب ۱۳۹۳/۷/۱۵)، سازمان می‌تواند از فناوری‌های روز و هرگونه ابزار مناسب برای انجام بخشی از وظایف نظارتی خویش نیز بهره‌جوید. لذا با استناد به موارد فوق و نیز تصریح در مواد (۱۶)، (۱۸) و (۳۰) آیین‌نامه اجرایی قانون سازمان بازرسی کل کشور می‌تواند با تکیه بر ظرفیت‌های قانونی پیش‌گفته با احصاء عناوین قوانین مصوب در حوزه مبارزه با فساد و نیز احصاء وظایف و تکالیف عمومی دستگاه‌های اجرایی از متن قوانین پیش‌گفته و تعیین فازبندی مناسب برای اجرا، مبادرت به ایجاد سامانه الکترونیکی نماید که به واسطه آن بتوان وظایف مشخص عمومی هر یک از دستگاه‌ها را به صورت خوداظهاری اخذ نمود. و به این ترتیب با استفاده از فناوری‌های روز و صرفه‌جویی در زمان و جلوگیری از هدر رفت توان و ظرفیت نیروی انسانی به صورت الکترونیک نظارت بر اجرای قوانین و مقررات خصوصاً قوانین مصوب در حوزه مبارزه با فساد را پیگیری نمود.

فهرست منابع

۱. ابراهیمی، شهرام؛ صفائی آتشگاه، حامد (۱۳۹۴)، «رویکرد قانون‌گذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۱۲، از ۷ تا ۳۲.
۲. افضلی، عبدالرحمن (۱۳۹۰)، «فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون‌رفت»، حقوقی بین‌المللی، شماره ۴۵، از ۲۳۵ تا ۲۶۴.
۳. خوئینی، غفور؛ رحیمی، امین حسین (۱۳۹۵)، «بررسی عملی وضعیت اجرای قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۰»، دانش حسابرسی، شماره ۶۲، از ۵ تا ۲۴.
۴. دادخدایی، لیلا (۱۳۹۰)، فساد مال- اداری و سیاست جنایی مقابله با آن با تکیه بر کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، تهران، نشر میزان.
۵. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳)، لغت‌نامه دهخدا، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۶. راغب اصفهانی، ابی القاسم الحسین بن محمد (۱۳۶۲)، المفردات فی غریب القرآن، تهران، کتابفروشی مرتضوی.
۷. سلمان پور، عباس؛ هادی تبار، اسماعیل (۱۳۹۳)، «سیاست جنایی تقنینی ایران در پذیرش الزامات پیشگیرانه کنوانسیون مریدا»، سیاست جهانی، شماره ۷، از ۲۶۹ تا ۳۰۰.
۸. فتح‌آبادی، محمدحسین (۱۳۹۳)، «بررسی عوامل بروز فساد اداری و راهکارهای پیشگیری و کاهش آن»، دانش حسابرسی، شماره ۱۳، از ۶۰ تا ۶۹.
۹. قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰
۱۰. قانون تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده مصوب ۱۳۷۵
۱۱. گلدوست جویباری، رجب؛ خلیلی پاجی، عارف (۱۳۹۴)، «پیشگیری اجتماعی از فساد مالی- اداری در پرتو آموزه‌های اسلامی»، پژوهشنامه فقه اسلامی و مبانی حقوق، شماره ۳۲، از ۱۱۳ تا ۱۳۴.
۱۲. نظری‌نژاد، محمدرضا؛ اسفندیاری‌فر، خشایار (۱۳۹۵)، «بررسی تطبیقی کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد مالی و قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد»، پژوهشنامه حقوق کیفری،

شماره ۱۳، از ۱۹۱ تا ۲۱۶.

۱۳. نوذری فردوسیة، محمد؛ زارع کار، علی؛ خیرخواه، حامد؛ عبداللهی، سیدامید (۱۳۹۵)، «پیش‌گیری وضعی از فساد اداری در قوانین جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، دوره دوم، شماره ۳/۱، از ۷۷ تا ۸۵.

۱۴. هاشمی، سیدمحمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، چاپ سیزدهم، تهران: نشر میزان

15. Uslaner, ., & Rothstein, B. (2016). The Historical Roots of Corruption: State Building, Economic Inequality, and Mass Education. Comparative Politics.

16. Wallis, John. Jose. (2006). The Concept of Systemic Corruption in American His-tory. Corruption and Reform: Lessons from Americas Economic History.3